

***Ikkå* er altså mere end at kræve svar, ikkå!**

Nicholas Mikkelsen & Ditte Zachariassen
Aarhus Universitet

1. Indledning

Folkeetymologisk er *ikkå* [e'gʌ] stærkt forbundet til aarhusiansk. På sin anden plade stiller Aarhus-rapperen U\$O det interessante spørgsmål "Yo hvorfor sån sån? Sån sån *ikkå*?" i en sang som handler om at folk undrer sig over hvorfor U\$O taler som han gør og bruger så mange *ikkå*, hvortil U\$O svarer at "det er sån vi snakker hvor jeg kommer fra". Han giver altså et sociolingvistisk svar på spørgsmålet: *Ikkå* fungerer som en regional markør. Men ud over at være en regional markør, hvad kan *ikkå* så? Hvilke lingvistiske interaktionelle funktioner har det lille ord? Med udgangspunkt i tre korpora af dansk samtaleprog undersøger vi i denne artikel *ikkås* syntaktiske karakteristika og interaktionelle funktioner. I undersøgelsen af *ikkå* tilføjer vi en række lignende ord, som vi formoder kan have lignende funktioner: *ikkås*, *ikke også*, *ikke*, *ikk* og *ing*.

I Den Danske Ordbog og i Grammatik over det Danske Sprog (Hansen & Heltoft 2011) beskrives *ikke* og *ikke også* som noget der bruges når man søger modtagerens bekræftelse (se i øvrigt afsnit 2). Men i vores data finder vi en række eksempler hvor bekræftelse ikke gøres relevant af samtaledeltagerne. For eksempel i (1) hvor Preben siger *ikkå* på et sted hvor modtageren, Thomas, allerede har givet bekræftelse, i (2) hvor Dorte kun giver plads til at bekræftelsen kan ligge i overlap med hendes egen tale og i (3) hvor Tarek ikke modtager nogen bekræftelse, men interaktionen alligevel fortsætter uproblematisk.

(1) Preben og Thomas

- 03 Preben: det er jo sørgeligt↘
 04 Thomas: ja det er→
 05 (0.3)
 06 → Preben: **ikkå**→

(2) Mødregruppen

- 09 Dorte: å som var ↑alt↓afgørende for eksempel for eksamen
 10 → eller ↑et eller andet >**ikkå**[s **ikk**<] så- så- [må] man
 11 Tanja: [ja→] [ja]
 12 Dorte: selvfølgelig ø:h gerne ringe

(3) Danseklub

- 01 → Tarek: de her bukser **ikkå** ((kigger ned på Jims bukser))
 02 (1.0) ((alle kigger på Tarek))
 03 ((kigger op)) de blev opfunde:t→ (0.4) i
 femtenhundredetallet↘
 04 Jim: jaer↘ å nu tar (vi) det op igen↘ (0.5) standard↘

Når bekræftelse ikke gøres relevant af deltagerne, som i de ovenstående eksempler, må *ikkå* kunne have andre funktioner end at søge bekræftelse. I afsnit 4 viser vi tre yderligere funktioner: *ikkå* som kræver en udvidelse fra modtageren (4.1), *ikkå* som fastholder talerens tur (4.2), og *ikkå* som udviser epistemisk autoritet (4.3).

*Ikkå*s funktioner er specifikt interessant for os fordi *ikkå* hyppigt optræder sammen med to andre fænomener vi hver især forsker i: i) ytringer hvor talerne forhandler deltagelse i samtalen (Mikkelsen: forskningsprojektet Grammar in Everyday Life), og ii) ytringer med det dialektale særtræk V3-ordstilling (Zachariassen 2019). Til sidst i artiklen diskuterer vi hvad dette sammenfald kan skyldes.

Spørgsmålet om hvad samtaledeltagere selv gør relevant, er centralt i interaktionel grammatik, og derfor er det også en grundlæggende nødvendighed at analysen baseres på data af naturligt forekommende interaktion (se i øvrigt afsnit 3). Sætningen i artiklens titel er – dermed egentlig imod vores egne principper – selvkonstrueret. Den viser en af de funktioner vi beskriver, nemlig muligheden for at påberåbe sig epistemisk autoritet med *ikkå*.

2. Eksisterende beskrivelser af *ikkå*, *ikke* og *ikke også*

2.1 Bekræftelsessøgende og svarkrævende

Arboe og Schoonderbeek (2009:77) beskriver *å* som et "særligt enkeltord" i aarhusiansk, og *ikkå* (stavet *ek å*) behandles som en produktion af dette *å*: 'ikke' + 'å' med betydningerne 'ikke også' og 'ikke sandt'. DDO beskriver både 'ikke' og 'ikke også' som bekræftelsessøgende synonymmer:

ikke: bruges efter et positivt fremsættende udsagn for at sikre samtalepartnerens bekræftelse eller opmærksomhed.

ikke også: bruges i en ytring som direkte eller afsvækket opfordring til at bekræfte, bifalde eller godkende ytringens indhold.

Hansen & Heltoft beskriver *ikke* på samme vis da det "markerer at afsenderen spørger om tilslutning til et synspunkt der er formuleret som en simpel deklarativ sætning" (2011:1148). Det kan også optræde som efterstillet interjektional i en fremsættende sætning: "han er træt efter i går, ikke, og derfor vil han ikke vækkes" (ibid.). I dette tilfælde i betydningen 'jeg går ud fra du er med' (2011:1149). De beskriver dog ikke hvad det vil sige at være med, eller om *ikke* her skulle lægge op til en bestemt handling fra andenparten i en samtale.

Jensen, Clausen & Pedersen (2019) har lavet en omfattende undersøgelse af varianter af *ikk* som undersøger graden af responselicitering, det vil sige i hvor høj grad *ikk* medfører et krav om at modtageren skal svare, fx med *nik*, *mm* eller *ja*. Deres undersøgelse omhandler samme bekræftelsessøgende funktion som DDO og Hansen & Heltoft (2011) beskriver. Jensen, Clausen & Pedersen ser på *ikk* som et efterstillet påhæng ('tag') der normalt optræder i post-mulig afslutning af en tur (Schegloff 1996:91, Steensig 2001:262). Post-mulig afslutning er det sted hvor en del af turen, en turkonstruktionsenhed (*turn-constructional unit*, TCU), er nået til en mulig afslutning på et syntaktisk, prosodisk og pragmatisk niveau. Se (4) for illustration af begreberne på en sætning fra vores data. Her viser > < i transkriptionen at "Søren hems" udtales hurtigt sammen med overgangen til næste sætning "å lå" (se appendix for transskriptionskonventioner), og der

er derfor ikke prosodisk mulig afslutning efter hems, men efter seng, som udtales med nedadgående intonation.

(4) vi var sån oppe på:: >Søren hems å lå< på hans seng\ **ikkå**

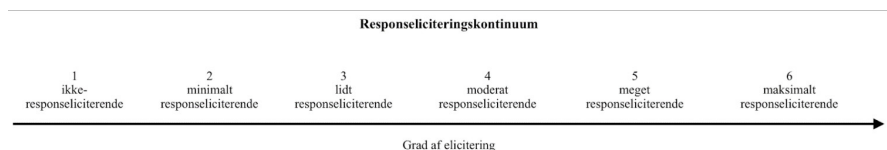
syntaktisk mulig afslutning ↑

syntaktisk, prosodisk og pragmatisk mulig afslutning ↑

----- TCU ----- efterstillet påhæng

I konstruktioner som (4) forholder *ikkå* sig til den tur det lægger sig til. Jensen, Clausen & Pedersen finder også eksempler hvor *ikk* i højere grad fungerer som selvstændige ytringer, men medtager dem ikke i analysen (2019:8). I denne artikel vil vi behandle selvstændige *ikkå* i afsnit 4.1.

Jensen, Clausen & Pedersen konkluderer at *ikk* og varianterne kan udføre forskellige grader af responselicitering alt efter hvilken kontekst de forekommer i. De placerer de mulige funktioner på et kontinuum med seks positioner, se figur 1.

Figur 1: Jensen, Clausen & Pedersens responseliciteringskontinuum (2019:16)

2.2 Forskellig funktion afhængig af vidensadgang

Placering i kontinuummet afhænger blandt andet af om turen indeholder noget som modtageren har vidensadgang til. Vidensadgang er for eksempel relevant hvis taleren introducerer nye referenter til en historie. Jensen, Clausen & Pedersen viser (5) som eksempel på et "lidt responseliciterende" *ikk* der fungerer som prøvemærke (2019:19). En sådan signalerer en forventning om at de nye referenter (interviewet og Peter Lundin), der ikke har været nævnt tidligere i samtalen, er ukendte for modtageren (jf. Sacks & Schegloff 1979:18).

Ikkå er altså mere end at kræve svar, ikkå!

- (5) Ben: det så sjovt jeg så jeg så det *de:r* interview i
gomorgen danmark hvor hun var inde å snakke om ham der
peter lundin **ikk**↗

I denne slags eksempler ses ofte også andre elementer der inviterer til respons, f.eks. demonstrative pronominer som *det der* og *ham der* (se også Pedersen 2014). Taleren formoder at modtageren også har vidensadgang til de to referenter og bruger *ikk* og andre elementer til at tjekke sin formodning.

Modsat kan ulige adgang til viden, dvs. hvor den ene taler har mere vidensadgang end den anden, beskrives med termen *epistemisk autoritet* (Heritage 2013). Jensen, Clausen & Pedersen (2019:22) viser (6) som et eksempel hvor modtageren har epistemisk autoritet og bedes verificere talerens viden, og hvor *ikke* forstærker kravet om respons og verificering.

- (6) Lis: du gik da også i ottende klasse **ikke**→
Kirsten: jo

I (6) tildeler taleren modtageren epistemisk autoritet med *ikke*. I vores eksempler i afsnit 4.3, og i titlen på artiklen, tildeler taleren sig selv epistemisk autoritet med *ikkå*. Vi vil ikke anfægte at responselicitering er en handling, *ikkå* kan udføre (jf. Hansen & Heltoft 2011:1148-49; Jensen, Clausen & Pedersen 2019; DDO). Dog optræder det også i mange sammenhænge der ikke på samme måde lægger op til respons fra modtageren. Eksempler herpå vil vi behandle mere indgående i vores analyse.

3. Metode og data

Vores undersøgelse er teoretisk og metodisk funderet i interaktionel lingvistik (Steensig 2001, Couper-Kuhlen & Selting 2018), en metode der kombinerer konversationsanalyse med klassisk grammatisk beskrivelse af fonologiske, morfologiske og syntaktiske forhold. Formålet er at give et overblik over alle de måder et fænomen kan bruges på i interaktion.

Korpusundersøgelse bygger på en søgning af *ikkå* [e'gʌ] og varianterne *ikkås*, *ing*, *ikke*, og *ikk* [e'gʌs 'eŋ, e'gø 'egʰ] i tre korpora:

1) AUling, som er optagelser indsamlet af forskere på Lingvistik, Aarhus Universitet (samtalegrammatik.dk), 2) Samtalebanken, som er offentligt tilgængelige optagelser (samtalebank.talkbank.org), og 3) et korpus af optagelser fra Aarhus Vest indsamlet af Ditte Zachariassen (Zachariassen 2019). Det er centralt for interaktionel lingvistik at data består af naturligt forekommende interaktion, da de funktioner vi leder efter, i høj grad kommer i spil når der er flere talere og når der ikke på forhånd er et aftalt format for samtalen. Transskriptionsmetoden er detaljeret og angiver blandt andet prosodiske forhold såsom intonation, mikropauser og nøjagtig placering af overlap mellem talere, da disse træk har stor betydning for hvordan talere reagerer på hinandens ytringer, og dermed på hvilken funktion småord som *ikkå* tildeles i analysen. Vi følger transskriptionskonventionerne fra samtalegrammatik.dk, som bygger på Jefferson (2004).

Fra de tre korpora har vi udvalgt 60 optagelser som alle indeholder mindst ét *ikkå* eller en af varianterne. Heri har vi fundet i alt 424 eksempler. Eksemplerne er fremsøgt ved hjælp af software udviklet af Ehm Hjorth Miltersen. Softwaren er et python-script der kan søge på en tekststreng i transskriptionsfiler i CLAN-formatet.¹ De tre korpora er transskriberet af forskellige personer og efter forskellige konventioner, så for at sikre at få alle forekomster af *ikkå* og varianterne med i søgningen, har vi søgt på alle de forskellige stavemåder vi har set i transskriptionerne: *iggå/s*, *iggo/s*, *egå/s*, *ekå/s*, *ek å/s*, *ikå/s*, *ikkå/s*, *ikke*, *ikk*, *ik* og *ing*. Tabel 1 viser antallet af forekomster i de forskellige optagelser.

Af tabellen kan man se at antallet af *ikkå* og varianterne er ret forskelligt i de tre korpora. Forskellen i antal per minut havde været endnu større hvis vi havde medtaget alle optagelser fra de tre korpora, og ikke kun de udvalgte 60 optagelser der hver indeholder mindst én forekomst.

I tabellen er desuden angivet hvilken syntaktisk placering de fremsøgte eksempler har: Fritstående, sætningsfinalt og ledfinalt. De syntaktiske kategorier danner udgangspunkt for beskrivelsen af tre interaktionelle funktioner.

¹ De tre korpora samt software udviklet af Ehm Hjorth Miltersen er tilgængelige for andre forskere; kontakt gerne forfatterne eller forskningsgruppen bag samtalegrammatik.dk

Ikkå er altså mere end at kræve svar, ikkå!

Korpus	Varighed	Antal frit- stående	Antal sætnings- finale	Antal ledfinale	Forekom- ster i alt	Forekomster pr. minut
AUling	9:49:38	7	82	28	117	0,20
Samtalebanken	5:47:18	14	157	27	199	0,57
Aarhus Vest	8:07:57	11	62	41	108	0,22
I alt	23:44:53	32	301	96	424	0,30

Tabel 1: Forekomster og syntaktisk placering af *ikkå* og de lignende varianter i de tre korpora

4. Interaktionelle funktioner

I dette afsnit gennemgår vi tre af de interaktionelle funktioner *ikkå* og varianterne kan have. Det er ikke en udtømmende beskrivelse, men en præsentation af de tre hyppigste mønstre i vores data. De tre funktioner knytter sig til forskellige syntaktiske placeringer, henholdsvis ledfinal, sætningsfinal og fritstående placering af *ikkå*. Alle tre former er *anaforiske* idet de knytter sig til det foregående: Som tilføjelse til en foregående tur, en foregående sætning eller et foregående led.

4.1 Fritstående *ikkå* som kræver en udvidelse fra modtageren

I vores første to eksempler optræder *ikkå* i en fritstående position. Det kommer her ikke efter talerens egen ytring, men efter andenpartens tur.

Forud for det følgende eksempel har Preben og Thomas samkonstrueret en historie om nogle drenge på Langeland der var kommet galt afsted i en bil de havde stjålet. Undervejs har de begge bidraget med viden om historien som de enten har læst sig til eller hørt fra andre. I linje 1 nedenfor vurderer Preben historien:

(7) Preben og Thomas (Samtalebank): Sørgeligt

01 Preben: ej: jamen det jo sørgeligt jo [egentligt]→

02 Thomas: [jamen ø:h]

03 Preben: det er jo sørgeligt\

04 Thomas: ja det er→

05 (0.3)

06 → Preben: **ikkå**→

07 Thomas: specielt når de ikk er ↑ældre altså↘

Med brugen af “jo” i linje 1 præsenterer Preben vurderingen som delt viden (Heinemann, Lindström og Steensig 2011), hvilket også svarer til Hansen & Heltofts beskrivelse af *jo* som udtryk for en forventning om at høreren ikke modsætter sig talerens synspunkt (2011:1035). Efter at Thomas i overlap begynder en form for respons med “jamen” og en tøvemærke (“ø:h”), gentager Preben sin vurdering i linje 3 med betonet kopula ”er” hvormed han understreger vurderingen (Kjær, Brink og Kølbæk 2020:7). I linje 4 erklærer Thomas sig efterfølgende enig i den vurdering. Han fortsætter dog ikke, og efter en pause på 0.3 sekunder tilføjer Preben et “ikkå” med flad intonation. Det er interessant fordi “ikkå” her ikke lægger sig til Prebens egen ytring i post-mulig afslutningsposition, men i stedet til Thomas’ ytring. Thomas har i linje 4 forholdt sig til Prebens vurdering, men blot erklæret sig enig. På den måde kan vi sige at “ikkå” her ikke blot er responselicerende i den forstand at det beder Thomas acceptere et udsagn – det har han allerede gjort i linje 4. I stedet synes problemet at være at Thomas’ enighedserklæring ikke er et tilstrækkeligt bidrag i lyset af at han har været med til at konstruere historien om drengene og den stjålne bil. Prebens *ikkå* fungerer her som det Jefferson (1981) ganske mundret kalder *Post-Response-Completion Response Solicitation* – altså en anmodning om respons der kommer, efter respons allerede er blevet leveret.

Her bliver *ikkå* altså brugt ikke bare for at forfølge en respons fra andenparten, men for at forfølge en bestemt type af respons der er i tråd med hvordan samtaleparterne her har været fælles om at konstruere en historie (jf. Jefferson 1981:61). Gennem den fælles konstruktion af historien skabes et lokalt epistemisk fællesskab af samtaledeltagere med en vis adgang, og det er bl.a. det Thomas tilslutter sig med sin tur i linje 7. *Ikkå* gør altså her noget mere end blot at opfordre til at ”bifalde eller godkende ytringens indhold” (DDOs opslag om *ikke også*). Det har Thomas for så vidt allerede gjort i linje 4, men i linje 7 demonstrerer han tilmed adgang til historien, og derigennem kan Preben og han opretholde det fællesskab de lokalt har etableret gennem deres samkonstruktion af historien.

Ikkå er altså mere end at kræve svar, ikkå!

Endnu et eksempel på fritstående *ikkå* finder vi i eksempel 8 nedenfor. Her er Nawal i gang med at vise sin ven Zahra en musikvideo med en pige der har fået så mange ansigtsoperationer at hun ligner en Barbie-dukke.

(8) Pigeclub (Aarhus Vest): Barbie

01 Zahra: hun har selv valgt hun vil ligne en barbie ↓*yani*→²

02 (1.4) ((begge ser videre på videoen))

03 Nawal: tænk på hendes forældre→

04 (0.3)

05 → Zahra: **ikkå**: →

06 Nawal: hvis >det der hun var min datter< jeg havde banket
[hende]→

07 → Zahra: [**ikkå**] ogs mig↘

Ligesom Prebens *ikkå* forholder Zahras ”**ikkå**:” i linje 5 sig ikke til egne tidligere ytringer, men til den anden talers foregående ytring. Den ret lange pause i linje 2, hvor begge talere orienterer sig mod musikvideoen, gør det her endnu tydeligere at det virkelig er enkeltstående og ikke kan ses som en forlængelse af egne tidligere ytringer. Og ligesom Prebens *ikkå* får Zahras den effekt at den anden taler leverer noget mere.

Forud for eksemplet har Nawal og Zahra bekræftet og udvidet hinandens negative beskrivelser og vurderinger af pigen. Gennem den måde de forholder sig til videoen, forhandler de også hvem de selv er samt deres relation til hinanden. Nawals ytring i linje 3 ”tænk på hendes forældre” foregriber endnu sådan en negativ vurdering, men det er ikke specificeret hvad, man skal tænke om forældrene. Zahra bekræfter Nawals uspecificerede ytring med et enkeltstående *ikkå* i linje 4. Ligesom Thomas ovenfor modtager Nawal det enkeltstående *ikkå* som en opfordring til at uddybe sin ytring. Det viser sig at vurderingen ikke er af forældrene, men af deres situation. Situationen vurderes til at tillade vold (linje 6). Man kan sige at Zahra med sit enkeltstående *ikkå* indikerer at hun tilslutter sig den foregrebne negative vurdering, uagtet at hun endnu ikke ved hvad den er. *Ikkå*

² *Yani* bruges i Aarhus Vest interjektionalt i betydningen ’du ved’. Ditte Zachariassen og Tine Lykkegaard har en artikel på vej om *yani* som interjektion.

bruges her enkeltstående som en bekræftende respons på samme måde som et ”ja”. Ved at bekræfte noget allerede inden hun har hørt hvad det er, viser Zahra at hun forventer at de to har fælles viden eller holdning. Hendes *ikkå* bidrager til at skabe et sammenhold omkring videoen og omkring piger der ligner Barbier.

Efter at have hørt Nawals uddybning genbekræfter Zahra deres enighed, denne gang med *ikkå* efterfulgt af ”ogs mig” (linje 7), udtalt med nedadgående intonation der gør den vurderende sekvens prosodisk muligt afsluttet. Tilføjelsen af ”ogs mig” ekspliciterer at de er fælles om de foregående vurderinger og at Zahra ville have gjort det samme som Nawal.

Zahra bruger i dette uddrag *ikkå* til at skabe samhørighed mellem hende og Nawal. Det er Nawal der styrer computeren og vælger hvilke videoer de ser, og denne handlingsmæssige assymetri gør det muligvis ekstra vigtigt for Zahra at vise at der holdningsmæssigt er symmetri mellem dem.

4.2 Sætningsfinalt *ikkå* som fastholder talerens tur

En observation vi har gjort os, er at *ikkå* og varianter deraf er hyppigt forekommende i historiefortælling. I sådanne sammenhænge sker det ofte at én taler bruger *ikkå* flere gange i løbet af samme sekvens, hvilket for eksempel er tilfældet i eksempel (9) nedenfor. Her indgår det i samspil med andre resurser som blikretning og forskellige partikler til at forhandle taleretten, hvilket vi vil illustrere i det følgende.

Det følgende er taget fra en samtale mellem fire kvinder i en mødregruppe. Dorte, der er underviser, har fortalt en historie om nogle studerende der var urimelige og bl.a. ringede til hende i påskeferien med spørgsmål om deres eksamen. Efter historien stiller en af de andre deltagere nogle spørgsmål der foranlediger at Dorte udvider sin historie. I det følgende vil vi fokusere på specifikke ytringer med *ikkå*s.

(9) Mødregruppen1 (Samtalebank) Eksamen del 1

- 01 Dorte: jam jam >altså<
02 [de(h)r f-] erhø
03 Tanja: [ja: →]
04 → Dorte: melder jeg fuldst[ændig klart ud **ikk(h)ås** alts(h)å\]
05 Mia: [hhi hhi hi hu]

Efter “ud” i linje 4 er der et muligt overgangsrelevant sted hvor en af de andre deltagere evt. vil kunne tage ordet. Når Dorte her bruger “ikk(h)ås” i post-mulig afslutningsposition, giver det dog mulighed for at hun kan udvide sin tur (jf. Steensig 2001:269) hvor “alts(h)å” kan være starten på en ny tur hvori hun udvider sin historie (Heinemann & Steensig 2018).

At begge ord indeholder latterpartikler, angivet med (h) i transkriptionen, er også interessant fordi det kan invitere tilhørerne til at grine (Jefferson 1979), hvilket Mia allerede gør i linje 5. Når latter på den måde bliver gjort relevant, er det også med til at indskrænke tilhørernes muligheder for at bidrage, og det medvirker til at Dorte kan fortsætte sin tur. I stedet for *ikkås* kunne Dorte også have brugt en tøvemærke som *øh* for at vise at hun vil fortsætte sin tur, men den kan – i vores data – ikke på samme måde bære latterpartikler. Efterfølgende fortsætter Dorte med at bruge *ikkås* turfastholdende, men på en lidt anden måde.

(10) Mødregruppen1 (Samtalebank) Eksamen del 2

- 06 Dorte: medmindre det var et eller andet som ↑virkelig var ↑vigtigt↘
 07 (0.3)
 08 Tanja: °mmm°
 09 Dorte: å som var ↑alt↓afgørende for eksempel for eksamen
 10 → eller ↑et eller andet >**ikkå**[s **ikk**<] så- så- [må] man
 11 Tanja: [ja→] [ja]
 12 Dorte: selvføl^gelig [ø::h gerne rⁱnge]
 13 Tanja: [akut akut nød]
 14 et eller [andet]
 15 Dorte: [ak^ut] nød
 16 → selvføl^gelig må man så g^erne [rⁱnge] **ikkå**s
 17 Tanja: [°*hm*°]
 18 Dorte: .hhh men ellers så ska man altså la v^ære med det→
 19 Tanja: °mmm°

I både linje 10 og 16 er der overgangsrelevante steder. I linje 10 tilføjer Dorte dog et “ikkås”, men Tanja kommer ind i overlap med et “ja”. Dette kunne være begyndelsen på at Tanja overtager turen, men efter begyndelsen af Tanjas “ja” tilføjer Dorte et “ikk” inden hun fortsætter

sin tur i linje 12. I linje 16 gentager Dorte tilsvarende dele af linje 12 hvorfor det ret tidligt i den linje er til at forudsige hvordan den ender. Her kommer Tanja også ind med minimalrespons ved hovedverbet “ringe”. Igen kunne der her potentielt starte en turoverdragelse, men med den efterfølgende tilføjelse af “ikkå” arbejder Dorte for at beholde turen. I begge tilfælde ovenfor orienterer Dorte sig på denne måde ikke bare mod at hendes egen tur når en potentiel afslutning, men også mod hvad de andre samtaleparter gør på det sted i hendes ytring.

4.3 Ledfinalt *ikkå* som udviser epistemisk autoritet

Et format som tilsyneladende ikke er beskrevet før, er *ikkå* brugt mellem sætningsled og brugt på steder hvor der ikke er post-mulig afslutning (se afsnit 2.1). Syntaktisk beskrevet, her ud fra Diderichsens (1946) sætningsskema, befinder disse *ikkå* sig oftest mellem ekstraposition og resten af sætningen, som i (11-12), som med *der* og *de* har en pronominel kopi (Brøcker et al. 2012). Der er desuden enkelte eksempler på *ikkå* mellem forfelt og resten af sætningen, som i (13).

(11) før **ikkå** der havde jeg altid været sådan

(12) de her bukser **ikkå** de blev opfundet i 1500-tallet

(13) når min far han bliver sur **ikkå** hans næse begynder at klø

Funktionelt bruges *ikkå* mellem sætningsled hvor det foregående sætningsled har introduceret en referent eller betingelse som ikke er nævnt i den umiddelbart foregående interaktion. Herunder gennemgår vi den interaktionelle kontekst og funktion.

I (11) sidder teenagepigerne Astrid og Britt på en sofa og snakker om forskellige ting i deres liv. Efter de har snakket om at Britt er flyttet hjemmefra, begynder Astrid i linje 5 en fortælling om sine idéer om selv at flytte hjemmefra.

(11) Sofasladdder (AULing) Gymnasiet

01 Astrid: nåja du bør derinde↘

02 (0.4)

03 ? : .mt

04 Britt: [dehe he he he]

Ikkå er altså mere end at kræve svar, ikkå!

- 05 Astrid: [det fandme snYd↗]
 06 (0.2)
 07 → før ((kigger på Britt))↓ikkå ((kigger ned)) der havde jeg
 altid ↓været ↑sn→
 08 når jeg færdig på gym↑nasiet↘

Vi er her særligt interesserede i linje 7 hvor Astrid etablerer rammen for den tidligere holdning hun rapporterer i linje 8 og frem. Det gøres her med tidsadverbialet "før" efterfulgt af "ikkå". Med "før" projiceres også et "nu" eller lignende, og det er derfor en længere tur hun lægger op til at tage. Hendes "ikkå" fungerer som en slags fokusmarkør (Hansen & Heltoft 2011:1073) der bidrager til at fremhæve "før" som ytringens fokus. Med *ikkå* skaber Astrid plads til at hun kan sikre sig at hendes handling – at projicere en længere tur med udgangspunkt i "før" – er lykkedes (jf. Clark 1996:222). Det kan også observeres i Astrids blikretning der spiller meget nøje sammen med "ikkå" i linje 7. I linje 5 kigger hun direkte på Britt, men i linje 6 kigger hun ud ad vinduet til venstre for sig. Først ved "ikkå" kigger hun igen på Britt, men ned igen ved "der". Den plads som *ikkå* indtager i hendes ytring, bruger hun således på at observere hvordan Britt forholder sig til det projekt hun er i gang med at søsætte. Da Britt ikke viser forståelsesproblemer eller gør nogen indsigelser – verbalt eller på anden vis (jf. Steensig 2001:234) – kan Astrid fortsætte sit projekt uden at en egentlig respons fra Britt er relevant.

Eksempel (12-13) er fra en optagelse i en danseklub hvor dansetræner Tarek gør grin med danseren Jims bukser.

- (12) Danseklub (Aarhus Vest) Bukser del 1
 01 → Tarek: de her bukser **ikkå** ((kigger ned på Jims bukser))
 02 (1.0) ((alle kigger på Tarek))
 03 ((Tarek kigger op)) de blev opfunde:t→ (0.4) i
 femtenhundredetallet↘
 04 Jim: jaer↘ å nu tar (vi) det op igen↘ (0.5) standard↘
 05 Danser2: h h
 06 Danser3: hihhi
 07 Jim: DET ER DET→

Før uddraget har Tarek givet en række negative vurderinger af buksernes udseende, men det er ikke lykkedes ham at få opbakning til sin vurdering. Jim har svaret igen på alle Tareks forsøg, og de andre dansere har kun grinet af diskussionen – ikke af buksernes udseende. Nu forsøger Tarek en anden vinkel: I stedet for at latterliggøre buksernes udseende vil han latterliggøre deres oprindelse. I linje 1 bruger han *ikkå* på et sted hvor han endnu ikke har givet noget ny information, kun givet et nominalled ”de her bukser” som emnet for sin næste ytring. Tarek holder nu en lang pause uden af flytte blikket (linje 2). Den syntaktisk ufærdige tur projicerer en længere taletur, men givet at pausen er så lang og at Tarek tidligere er mislykkedes med at sige noget relevant om bukserne, kunne Jim og de andre dansere på det her sted godt afvise Tarek og begynde en anden aktivitet, for eksempel orientere sig mod at genoptage deres dansetræning. Det gør de ikke. De afventer og Tarek får lov at beholde ordet (linje 3). Modsat ”før” i eksempel 11 projicerer ”de her bukser” ikke i sig selv en længere tur. Men på samme måde som i eksempel 11 fungerer ”ikkå” her som en fokusmarkør der sammen med Tareks blikretning fremhæver bukserne og er med til at gøre dem til en fortællbar genstand (Sacks 1992a:775-776, 1992b:13), hvilket forstærker Tareks påstand om at han har epistemisk adgang og kan levere ny og relevant viden om bukserne.

I Aarhus Vest-korpusset finder vi især mange *ikkå* i slutningen af betingelsessætninger, det vil sige ledsætninger med *hvis* eller *når*, som i (13) ”når min far han bliver sur *ikkå*” (linje 10).

(13) Danseklub (Aarhus Vest) Bukser del 2

08 (1.0) ((Tarek kigger ned, klør sig på næsen))

09 Jim: det er standard

10 → Tarek: ((kigger op)) du ved når min far han blir sur [**ikkå** hn-→

11 [((bevæger hånden
op mod næsen igen))

12 hans næse begynder å klø ((klør næsen)) å min den begynder

13 sån stille å rolig ogs

Uddraget kommer umiddelbart efter Jim har affejet kritikken af oprindelsen (linje 4-9), og de andre har grinet imens Tarek har forholdt sig tavst og kløet sin næse. Tarek griber nu klø-bevægelsen som emne

for sin næste ytring: En historie om at når næser klør, er det fordi man er sur (linje 10-12). Ytringen formuleres som en metaforisk anekdote om Tareks egen far. Her trækker Tarek formentlig på stereotypen om mellemøstlige fædre som let bliver sure og slår, således at det kan betale sig at holde øje med begyndende tegn på deres vrede. Anekdoten kan i denne forståelse ses som en slags drillende trussel om at Tarek snart vil slå Jim. Tarek bevæger sin hånd op mod næsen for at dramatisere en kløende næse, og netop her siger han *ikkå*. Man kan se den lille historie som endnu et forsøg på at skifte taktik for at overbevise tilhørerne om at bukserne er latterlige. Denne gang anvender Tarek viden som det kun kan være ham selv der har adgang til, som element i sit argument; nemlig viden om hans egen far. *Ikkå* kommer dermed i en position hvor Tarek netop har introduceret noget kun han har viden til, og fungerer dermed som forstærker af påstanden om epistemisk autoritet. Bogstaveligt forstået modsiger ”du ved” (linje 10) egentlig påstanden om at det kun er Tarek der ved det, men i dette eksempel bruges ”du ved” som en fast vending til at indlede en påstand og fungerer dermed ligesom *ikkå* forstærkende for påstanden om at Tarek vil fortælle noget, han har særlig viden om. Erman (2001:1345) nævner en lignende fremhævende funktion ved ’you know’ hos unge talere.

4.4 Sammenfatning

I de ovenstående eksempler bruges *ikkå* til andet eller mere end at forfølge respons. Dermed supplerer de DDOs, Hansen & Heltofts (2011) og Jensen, Clausen & Pedersens (2019) beskrivelser af hvilke funktioner *ikkå* kan have.

Eksempel 7 ”Sørgeligt” kommer tæt på at ligne en responselicitering som hos Jensen, Clausen & Pedersen, men er også lidt anderledes, idet Thomas her faktisk kommer med respons imens Preben med det efterfølgende *ikkå* orienterer sig mod at denne respons ikke var fyldestgørende givet Thomas’ andel i at konstruere den historie, de nu er i gang med at vurdere. Det er således en bestemt type af respons, der forfølges (jf. Jefferson 1981:61).

I eksempel 8 ”Barbie” bruger Zahra *ikkå* som enkeltstående respons på Nawals ytring. Her erklærer hun sig foreløbigt enig i Nawals forudgående ytring, men anmoder samtidig om at Nawal uddyber.

Hvor *ikkå* i eksempel 7 og 8 bruges til at anmode om en bestemt type bidrag fra andenparten, gør Dorte i eksempel 9 og 10 ”Eksamen” brug af *ikkås* for at fastholde turen. I eksempel 9 bærer *ikkås* latterpartikler, og det medvirker til at indskrænke de andre deltageres muligheder for at bidrage. I eksempel 10 placeres *ikkås* efter minimalrespons fra andre deltagere der kunne være begyndende turovertagelse.

I eksempel 11-13 bruges *ikkå* ikke efter en færdig konstruktion, men i starten af en projiceret længere tur. Det er ikke svarkrævende, men bruges til at hævde epistemisk adgang og retten til at fortælle. I 11 ”Gymnasiet” kommer *ikkå* efter tidsadverbialet *før* og fungerer som en fokusmarkør der fremhæver dette *før* og den lægere tur det projicerer. Samtidig indtager *ikkå* altså en plads i ytringen hvor taleren (Astrid) fysisk kan orientere sig mod modtageren (Britt) inden hun fortsætter. Herigennem kan hun sikre sig at der ikke er nogen problemer, inden hun fortsætter sin længere tur.

På lidt samme vis bliver *ikkå* i eksempel 12 ”Bukser” brugt til at skabe plads til at Tarek kan vise at han kigger på en af de andre deltageres bukser, og fortsætte en længere tur om netop de bukser han kigger på, ligesom *ikkå* retter fokus mod netop bukserne og er med til at gøre dem fortælbare. Og i eksempel 13 bruges det til at skabe en plads hvor Tarek kan klø sig på næsen hvilket her er en vigtig dramatisering i forhold til det han fortæller. På den måde er *ikkå* med til at henlede opmærksomheden mod dramatiseringen. Men det bruges også af taleren til at positionere sig som fortæller om et emne, som han har særlig epistemisk adgang til at berette om.

Fælles synes at være at de lokalt bruges til at forhandle retten til at vurdere, fortælle en historie eller fortælle om et emne. Her er *ikkå* med til at bestemme hvilke typer bidrag andenparten kan komme med. Sammen med *ikkå* bruges ofte forskellige andre ressourcer som forhandler denne ret, for eksempel *jo* (Heinemann, Lindström & Steensig 2011) eller andre diskursive partikler. Det konstruerede eksempel ”*Ikkå* er altså mere end at kræve svar, *ikkå!*”, der bruges til titel på denne artikel, indeholder også sådan en forhandlende partikel: ”altså” (Heinemann & Steensig 2018). Hansen & Heltoft (2011:1079) beskriver *altså* som en dialogisk partikel der kan bruges når den talende mener ytringen vil være i modstrid med de ønsker eller den

Ikkå er altså mere end at kræve svar, ikkå!

overbevisning modtageren har. En forventning om modstrid må siges at være langt fra funktionen at søge bekræftelse.

5. Diskussion

5.1 Sprogintern distribution: Samspil med V3

I korpuset fra Aarhus Vest findes *ikkå* ofte sammen med områdets karakteristiske V3-ordstilling (Zachariassen 2019). V3-ordstilling er i Aarhus Vest, samt i mange andre områder med tilsvarende demografiske forhold (se Freywald et al. 2015), et forholdsvis nyudviklet grammatisk mønster som er regelmæssigt og grammatisk acceptabelt. Det ligner umiddelbart det fænomen som for voksne sprogstuderende kaldes ”manglende inversion”, men der er væsentlige grammatiske og sociolingvistiske forskelle på de to fænomener (Zachariassen 2019:319). *Ikkå* sammen med V3 findes ofte i betingelsessætninger, som i (13), eller ved introduktion af tids- eller stedrammer, som i (14).³

(13) når min far han blir sur **ikkå** hn- hans næse begynder å klø

(14) til eksamen **ikkå** jeg spurgte <ALdrig> om noget

V3-ordstilling (både med og uden *ikkå*) findes ofte i ytringer hvor nye referenter eller elementer i en historiefortælling introduceres eller kontrasteres til noget andet, for eksempel til de forrige eller til hvad modtageren kunne forvente. Således kan *ikkå* og V3 siges at have tilsvarende funktioner som kan supplere hinanden.

5.2 Sociolingvistisk distribution: Måske ikke kun et geografisk spørgsmål?

Til denne undersøgelse har vi valgt optagelser som alle indeholder mindst ét *ikkå* eller en af varianterne *ikk*, *ikke*, *ikkås*, *ing*, men det er meget varierende hvor mange forekomster der er i optagelserne. I nogle optagelser er forekomsten over 0,5 per minut, i andre er det under 0,01 per minut.

Nogle talere er ’heavy users’, det vil sige at de bruger *ikkå* ofte, i forskellige syntaktiske positioner og til forskellige interaktionelle

³ Bemærk at V3-ordstillingen ikke brydes op af *ikkå*, der er stadig prosodisk fuld integration. I begge eksempler er der tegn på prosodisk disintegration et andet sted end ved *ikkå*: efter genstart ”hn- hans” (13) og før emfase ”<ALdrig>” (14).

funktioner. Preben fra (7) og Tarek fra (12-13) er begge sådanne 'heavy users'. *Ikkå* beskrives ofte (fx af Arboe & Schoonderbeek 2009) som et særligt aarhusiansk træk, men Preben og Tarek er interessante, fordi de ikke i øvrigt taler typisk aarhusiansk. Vi har ingen baggrundsoplysninger om Preben, men i optagelsen bruger han i udpræget grad fynsk intonation, så han er formentlig fynbo. Tarek bruger mange sproglige særtræk fra Aarhus Vest-dialekt, herunder V3-ordstilling og forlængelse af slutstavelser (Zachariassen 2019). Christensen (2012:164 ff.) viser at *å* og *ikkå* er hyppigere hos talerne af Aarhus Vest-varieteteten end i gennemsnitligt aarhusiansk. Det kan vi ikke umiddelbart bekræfte med det data vi har brugt fra de tre korpora, jf. tabel 1. I optagelserne fra Aarhus Vest bruges *ikkå* 0,22 gange i minuttet mens den gennemsnitlige bruge af *ikkå* er 0,30 gange per minut. En fremtidig sociolingvistisk distributionsundersøgelse kunne med fordel undersøge hvilke faktorer der har størst betydning for udbredelsen af *ikkå*: Er det geografisk ophav eller andre sociale faktorer? Og har de tre lingvistiske funktioner vi har beskrevet ovenfor, forskellige distributionsmønstre?

Litteratur

- Arboe, Torben, & Inger Schoonderbeek Hansen (2009) Århusiansk – byens sprog før og nu. Borchmann, Iversen & Stounbjerg (red.). *Århushistorier: Fra byen til bjerget*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag:71-85
- Couper-Kuhlen, Elisabeth & Margret Selting (2018) *Interactional Linguistics: Studying Language in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press
- Christensen, Mette Vedsgaard (2012) *8220, 8210 Sproglig variation blandt unge i multietniske områder i Aarhus*. Ph.d.-afhandling ved Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet.
- Clark, Herbert H. (1996) *Using language*. Cambridge University Press.
- Den Danske Ordbog. <https://ordnet.dk/ddo/>
- Diderichsens, Paul (1946) *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyl-dendal.
- Ermann, Britt (2001) Pragmatic markers revisited with a focus on you now in adult and adolescent talk. *Journal of Pragmatics* 33 (9):133-1359.
- Freywald, Ulrike, Leonie Cornips, Natalia Ganuza, Ingild Nistov & Toril Opsahl (2015) Beyond verb second – a matter of novel information-structural effects? Evidence from Norwegian, Swedish, German and

- Dutch. Nortier & Svendsen (red.). *Language, youth and identity in the 21st century*. Cambridge University Press:73-92.
- Grammar in Everyday Life (GEL) forskningsprojekt. Nicholas Mikkelsen, Jakob Steensig og Maria Jørgensen. [https://pure.au.dk/portal/en/projects/hverdagsgrammatik--hvordan-folk-stiller-spoergsmaal-forhandler-samtaledeltagelse-og-styrer-andres-handlinger-i-dansk-hverdagsinteraktion\(78fc1dcd-d037-4808-88e1-8e18b26a6878\).html](https://pure.au.dk/portal/en/projects/hverdagsgrammatik--hvordan-folk-stiller-spoergsmaal-forhandler-samtaledeltagelse-og-styrer-andres-handlinger-i-dansk-hverdagsinteraktion(78fc1dcd-d037-4808-88e1-8e18b26a6878).html)
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det Danske Sprog*. Syddansk Universitetsforlag.
- Heinemann, Trine, Anna Lindström & Jakob Steensig (2011) Addressing epistemic incongruence in question-answer sequences through the use of epistemic adverbs. Mondada, Stivers & Steensig (red.). *The Morality of Knowledge in Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press:107-30.
- Heinemann, Trine & Jakob Steensig (2018) Justifying departures from progressivity: The Danish turn-initial particle altså. Heritage & Sorjonen (red.). *Between Turn and Sequence: Turn-Initial Particles Across Languages*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins:445-76.
- Hepburn, Alexa & Jonathan Potter (2009) Interrogating tears: some uses of ‘tag questions’ in a child protection helpline. Freed & Ehrlich (red.). *Why Do You Ask? The Function of Questions in Institutional Discourse*. Oxford: Oxford University Press:69-86.
- Heritage, John (2013) Epistemics in conversation. Sidnell & Stivers (red.). *The Handbook of Conversation Analysis*. Oxford, U.K.: Wiley-Blackwell:370-94.
- Jefferson, Gail (1979) A technique for inviting laughter and its subsequent acceptance/declination. Psathas (red.). *Everyday language: Studies in ethnomethodology*:79-96.
- Jefferson, Gail (1981) ”The abominable ’Ne?’ An exploration of post-response pursuit of response”. *Sprache der gegenwaart*. Düsseldorf: Pedagogischer Verlag Schwann:53-88.
- Jefferson, Gail (2004) Glossary of transcript symbols with an introduction. Lerner (red.). *Conversation analysis: studies from the first generation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company:13-31.
- Jensen, Amalie Vonge, Olja Hedelund Clausen & Nikoline Pedersen (2019) Et overblik over graden af responselicitering for det efterstillede påhæng ikk og formerne deraf (ikke, ikkå, ikkås og ing). *Skrifter om Samtalegrammatik* 6 (1):1-37.
- Kjær, Louise, Signe Brink & Johanne Kølbæk (2020) Hvad er det? *Skrifter om Samtalegrammatik* 7 (3):1-21.

- Pedersen, Henriette (2014) Om konstruktionen sån en N i danske samtaler. *Skifter om Samtalegrammatik* 1 (1):1-23.
- Sacks, Harvey (1992a) *Lectures on Conversation*. Redigeret af Gail Jefferson. Bd. 1. Oxford: Basil Blackwell.
- Sacks, Harvey (1992b) *Lectures on Conversation*. Redigeret af Gail Jefferson. Bd. 2. Oxford: Basil Blackwell.
- Samtalegrammatik. www.samtalegrammatik.dk
- Samtalebank. <https://samtalebank.talkbank.org>
- Schegloff, Emanuel A. (1996) Turn organization: one intersection of grammar and interaction. Schegloff, Ochs & Thompson (red.). *Interaction and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press:52-133.
- Steensig, Jakob (2001) *Sprog i virkeligheden: bidrag til en interaktionel lingvistik*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- USO (2005) *Ikk'å*. Track nr. 3 på albummet *JegvilgerneDuvilgerneViskalgerne*. Danmark: Virgin Music Denmark.
- Zachariassen, Ditte (2019) Nye sprogvarianter – en aarhusiansk bydialekt. Adamsen (red.) *Dialekter i rigt mål*. Modersmål-Selskabet:311-328.

Appendix

Udvalgte transskriptionskonventioner, se i øvrigt: samtalegrammatik.dk/udskriftssystem/

- : forlængelse af stavelse
- ord tryk på stavelse
- ord- tydeligt afbrudt ord
- [] overlap mellem to talere
- (0.7) pause målt i sekunder
- (.) mikropause, under 0.2 sekunder
- ↗→↘ intonationsretning
- ↑ efterfølgende tale siges med høj tone
- ORD kapitæler angiver høj tale
- = omkranser tale med dyb tale
- omkranser lav tale
- * omkranser knirkende stemme
- > < omkranser hurtig tale
- < > omkranser langsom tale
- () enkeltparenteser omkranser uklar tale
- (()) dobbeltparenteser omkranser kommentarer om fx gestik eller blikretning
- (h) angiver latterpartikler inde i ord